

УДК 338.512

Сава Андрій

к.е.н., с.н.с., завідувач відділу

Тернопільська державна сільськогосподарська

дослідна станція ІКСГП НААН

м. Тернопіль

Завитій Ольга

к.е.н., доцент

Тернопільський національний економічний університет

м. Тернопіль

ІНСТРУМЕНТАРІЙ АНАЛІЗУ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИТРАТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація

В статті обґрунтовано методичні підходи до оцінки витрат у сільськогосподарських підприємствах, визначено методичні прийоми та інструменти щодо проведення економічного аналізу ефективності витрат на виробництво аграрної продукції.

Ключові слова: витрати, виробництво, методика, прийоми, аналіз, сільськогосподарські підприємства.

Аналіз ситуації в галузях АПК за останні роки показує, що у кожній із них витрати змінюються по-різному. В залежності від технологічних особливостей вирощування сільськогосподарських культур і виробництва тваринницької продукції прослідковується різна їх строкатість за елементами. На виявлені зміни впливає низка чинників. Серед них можна виділити такі: обсяг виробництва, структура видів продукції, рівень змінних витрат на одиницю продукції, величина постійних витрат.

Їхній вплив можна розрахувати за допомогою такої формули:

$$BB = \sum (P \cdot SP \cdot ZB_i) + PB, \quad (1)$$

де BB – витрати на виробництво; P – обсяг продукції; SP – структура продукції; ZB_i – змінні витрати одиниці продукції; PB – сума постійних витрат.

Для оцінки впливу вказаних чинників на величину витрат виробництва нами запропоновано методику їх факторного аналізу на прикладі сільськогосподарських підприємств (табл. 1).

Ще одним чинником, який має важливе значення, є вартість виробничих ресурсів. Його необхідно враховувати разом зі змінами інфляції. Так, Г. Савицька акцентує увагу на інфляційному прирості амортизації, орендної плати, відсотків за кредит, спожитих послуг та ін. [1].

Як вважає В. Личева, під час аналізу ефективності витрат „...помітну роль відіграють також: затрати трудових ресурсів на 1 га землі і 1 голову тварин; рівень забезпеченості сільськогосподарського виробництва матеріальними і трудовими ресурсами, їхня кількість і співвідношення; фондозабезпеченість і ступінь механізації виробничих процесів; якість землі і розташування підприємства; ринок збуту; якість, строки і ціна реалізації продукції” [2, с. 49].

Таблиця 1

**Методика факторного аналізу витрат на виробництво
сільськогосподарських підприємств**

Витрати	Чинники зміни витрат			
	обсяг продукції (П)	структура продукції (СП)	змінні витрати (ЗВ _i)	постійні витрати (ПВ)
BB_0 : $\sum (P_0 * ZB_{i0}) + PB_0$.	t_0	t_0	t_0	t_0
BB_{0Ien} : витрати t_0 - періоду з урахуванням обсягу продукції t_1 – періоду при збереженні базової структури: $\sum (P_0 * ZB_{i0}) * I_{BP} + PB_0$.	t_1	t_0	t_0	t_0
$BB_{0П1}$: витрати за рівнем t_0 - періоду на фактичний випуск продукції при фактичній структурі у t_1 – періоді: $\sum (P_1 * ZB_{i0}) + PB_0$.	t_1	t_1	t_0	t_0
$BB_{1ПВ0}$: витрати при базовому рівні постійних витрат: $\sum (P_1 * ZB_{i1}) + PB_0$.	t_1	t_1	t_1	t_0
BB_1 : $\sum (P_1 * ZB_{i1}) + PB_1$	t_1	t_1	t_1	t_1

Оскільки основна питома вага у собівартості продукції належить матеріальним витратам, а зовнішні чинники у зростанні собівартості займають найбільшу частку, необхідно враховувати в аналізі ефективності витрат і методику визначення вартості ресурсів.

У своїх дослідженнях на це звертає увагу В. Хліпальська. Вона дійшла такого висновку: „Первісною вартістю товару потрібно вважати вартість самого товару, не враховуючи всіх витрат придбання та зберігання” [3, с. 12]. Цим дослідниця пояснює актуальність вартості саме у момент придбання, до якого не входять інші витрати. Таким чином, формується резерв зниження собівартості і збільшення обсягу виробництва у майбутніх звітних періодах.

Для визначення ефективності виробництва взагалі необхідно також проаналізувати можливості просування на ринку окремих видів продукції. Найбільш характерним показником, який вказує на зв'язок між собівартістю і прибутком, є витрати на гривню валової продукції.

$$B_{.м} = \frac{BB}{ВП}, \quad (2)$$

де $B_{.м}$ – витрати на гривню валової продукції; BB – витрати на виробництво; $ВП$ – валова продукція.

Його вивчення проводять у динаміці за кілька років та у порівнянні з іншими структурними підрозділами сільськогосподарських підприємств.

Практичні дані вказують, що у сільськогосподарських підприємствах

регіону відбувається процес зниження ефективності витрат. Це свідчить про тенденцію до їхнього зростання. Підвищення здійснюваних витрат на гривню валової продукції пояснюється різними чинниками. Серед них слід вказати такі як співвідношення витрат за видами діяльності, спеціалізацією виробництва, зростання цін на ресурси та коливання відпускних цін на готову продукцію (C_i).

Методика розрахунків впливу чинників на зміну суми витрат на гривню валової продукції сільськогосподарських підприємств відображена у табл. 2.

Як показують розрахунки, найбільший вплив на зміну суми витрат на гривню валової продукції має динаміка поведінки змінних і постійних витрат. Враховуючи перевагу зовнішніх чинників у вартості ресурсів та їхню матеріаломісткість, вважаємо за необхідне проводити аналіз і за реалістичними цінами на ресурси.

Таблиця 2

Методика розрахунків впливу чинників на зміну суми витрат на гривню валової продукції сільськогосподарських підприємств

Витрати на гривню валової продукції, грн.	Чинник				
	обсяг виробництва (Π)	структура виробництва ($СП$)	рівень питомих змінних витрат ($3B_i$)	сума постійних витрат (ΠB)	відпускні ціни на продукцію (C_i)
$B_{m0} = BB_0 / ВП_0$	t_0	t_0	t_0	t_0	t_0
$B_{mум1} = BB_{0len} / ВП_{0len}$	t_1	t_1	t_0	t_0	t_0
$B_{mум2} = BB_{0П1} / ВП_{0П1}$	t_1	t_1	t_0	t_0	t_0
$B_{mум3} = BB_{1ПВ0} / ВП_{0ПВ0}$	t_1	t_1	t_1	t_0	t_0
$B_{mум4} = BB_1 / ВП_{0ПВ0}$	t_1	t_1	t_1	t_1	t_0
$B_{m1} = BB_1 / ВП_1$	t_1	t_1	t_1	t_1	t_1
$\Delta B_{мзаг} = B_{m0} - B_{m1}$	$\Delta B_{мП} = B_{m0} - B_{mум1}$	$\Delta B_{мСП} = B_{mум1} - B_{mум2}$	$\Delta B_{м3B_i} = B_{mум2} - B_{mум3}$	$\Delta B_{мПВ} = B_{mум3} - B_{mум4}$	$\Delta B_{мЦ_i} = B_{mум4} - B_{m1}$

Факторна модель витратомісткості витрат продукції (B_m) виглядає так:

$$B_m = \frac{BB}{ВП} = \frac{\sum(\Pi \cdot СП \cdot 3B_i) + \Pi B}{\sum(\Pi \cdot СП \cdot C_i)} \quad (3)$$

Його механізм полягає в оцінюванні можливостей альтернативних варіантів застосування видів ресурсів для виробництва певної продукції в умовах їхньої обмеженості та цінового паритету на промислову й сільськогосподарську продукцію. Модель такого аналізу передбачає наявність кількох блоків. Враховуючи вартість ресурсу, кількість якого обмежена, необхідно вибрати

напрям виконання при вищій ефективності виробництва окремого виду продукції.

Тут варто дотримуватись співвідношення приросту вартості продукції і ресурсу. В кінцевому результаті оптимальний рівень вартості продукції певного виду порівнюється із фактичним, що має бути більшим [2, с. 52].

Наступним етапом оцінки ефективності витрат аграрних підприємств є оцінювання собівартості окремих видів продукції. Його проведення здійснюють з метою глибшого і більш всебічного дослідження цієї проблеми. Поряд з цим важливим є аналіз структури витрат на виробництво продукції. Це дає змогу до певної міри знизити ризик інфляційних процесів.

Крім чинників, що мають об'єктивний характер, на зміни у рівні собівартості продукції впливає низка суб'єктивних чинників, серед яких: урожайність культур і продуктивність тварин; дотримання технологічних вимог та ступінь механізації; рівень концентрації й спеціалізації виробництва; організація праці окремих підрозділів та інші. Від ефективності роботи кожного із центру витрат (відповідальності) залежить життєздатність сільськогосподарського підприємства загалом.

Таким чином, аналіз проводиться на всіх рівнях управління. Його основною метою є визначити здатність впливати на виробничі процеси. Дієвість аналізу визначається плануванням й обліком витрат, відповідальністю менеджера за здійснені витрати. Отримані дані у звітах аналізуються з метою вивчення відхилень від планового рівня витрат на виробництво, встановлення причин та вжиття відповідних заходів для мінімізації негативних процесів.

Список використаних джерел

1. Савицька, Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства [Текст] : навч. пос. – [3-тє вид., випр. і доп.] / Савицька Г. В. – К. : Знання, 2007. – 668 с.
2. Лычёва, В. В. Формирование механизма управления производственными затратами в системе агропромышленного комплекса [Текст] / Лычёва В. В. ; [под ред. Н. В. Рыскина, М. А. Ананьева]. – Саранск : Изд-во Мордовск. ун-та, 2001. – 160 с.
3. Хліпальська, В. В. Аналіз і оцінка ефективності формування витрат з придбання та зберігання запасів, виходячи з методу оцінки вартості їх обліковування [Текст] / Хліпальська В. В. – Львів : ВМС, 2003. – 39 с.

